

SYMPHYTA ROŚLINIARKI

Tomasz Huflejt

Muzeum i Instytut Zoologii Polskiej Akademii Nauk,
ul. Wilcza 64, 00-679 Warszawa
e-mail: thuflejt@robal.miiz.waw.pl

Do podrzędu rośliniarek należą błonkówki, które w stadium imago mają szerokie połączenie tułowia z odwłokiem. Z wyjątkiem przedstawicieli rodziny *Orussidae*, którzy prowadzą pasożytniczy tryb życia, larwy pozostałych rośliniarek są fitofagami o stosunkowo wysokiej specjalizacji pokarmowej, co znajduje odzwierciedlenie w przewodzie gatunków mono- i oligofagicznych. Większość larw odżywia się liśćmi, które ogryzane są z zewnątrz, mniej liczne gatunkowo są rośliniarki minujące lub tworzące wyrośla, czy też rozwijające się w owocach, pędach i łodygach bądź w drewnie. Owady dorosłe odżywiają się pyłkiem i nektarem kwiatów, wyciekającym sokiem roślinnym, niektóre są drapieżnikami i polują na inne owady o miękkich powłokach ciała; spora jest też liczba gatunków, które w stadium dorosłym nie przyjmują żadnego pokarmu. Po ukończeniu żerowania larwy większości gatunków szukają schronienia w ściółce lub w wierzchnich warstwach gleby, rzadziej w próchnie lub korze drzew. W miejscach tych jedne gatunki najpierw przędą kokony, inne wygniatają specjalne kolebki, po czym następuje przeobrażenie larw w stadium spoczynkowe zwane eonimfą. Kolejnym etapem w przebiegu rozwoju rośliniarek jest stadium przedpoczwarkowe zwane pronimfą. Po nim występuje krótkotrwałe stadium poczwarki, a następnie odbywa się wyląg owadów dorosłych.

Cechą charakterystyczną w biologii wielu rośliniarek jest często pojawiająca się diapauza fakultatywna, w wyniku której część populacji w stadium eonimfy przeleguje w glebie lub ściółce przez kilka kolejnych lat. Właściwość ta, będąca jedną z głównych przyczyn powodujących częste wahania liczebności rośliniarek, bardzo utrudnia ocenę tendencji i zakresu zachodzących zmian ilościowych nawet wtedy, gdy obserwacje prowadzone są przez dłuższy okres.

Rośliniarki zamieszkują różne lądowe zbiorowiska roślinne (zarówno naturalne, jak i agrocenozy), z którymi związane są głównie poprzez zależności pokarmowe. Na ogół mają węższe amplitudy ekologiczne niż ich rośliny żywicielskie, stąd sama obecność rośliny pokarmowej jeszcze nie warunkuje im rozwoju. Liczne gatunki występują w środowiskach ekotonowych, zwłaszcza o charakterze zadrzewień śródpolnych.

Główną przyczyną prowadzącą do zagrożenia rośliniarek jest niszczenie lub naturalne zanikanie środowisk preferowanych przez te owady. Są też liczne inne czynniki powodujące negatywne zmiany w faunie *Symphyta* (np. chemizacja środowiska, zanieczyszczenia przemysłowe powietrza i gleby, osuszające melioracje). Mogą one negatywnie oddziaływać bezpośrednio na owady, jak i pośrednio poprzez zmiany szaty roślinnej.

Stan poznania rośliniarek Polski jest słaby. Poza intensywniej badaną niewielką grupą gatunków minujących oraz kilkoma gatunkami, które ze względu na swoje duże znaczenie gospodarcze w leśnictwie i rolnictwie podlegają monitorowaniu, wiedza o pozostałych rośliniarkach jest niewielka. Ogółem z obszaru Polski wykazano dotąd 636 gatunków, ale ich ostateczna liczba może w wyniku dalszych poszukiwań powiększyć się jeszcze nawet o 200 kolejnych taksonów (Huflejt 1997). Bardzo niewiele jest wiadomo o szczegółowym rozszedleniu gatunków. Źródłem wielu informacji na ten temat są prace bardzo stare, np. opracowanie poświęcone rośliniarkom Śląska ukazało się na początku XX w., a dane z okolic Gdańska są jeszcze starsze, gdyż pochodzą z II połowy XIX w. Współcześnie ukazały się fragmentaryczne opracowania fauny Pienin (Huflejt 1976), Puszczy Białowieskiej (Huflejt 2001) oraz Poleskiego (Piotrowski 1995, 1998) i Ojcowskiego Parku Narodowego (Wiśniowski, Piotrowski 2001). Jedyne całościowe w skali krajowej opracowanie, jakie się dotychczas ukazało, to publikacja poświęcona specyficznej grupie biotycznej, jaką stanowią gatunki minujące (Beiger 1982).

Słaby stopień poznania fauny rośliniarek w Polsce uniemożliwia precyzyjniejsze określenie stanu ich zagrożenia. Podana tu lista 16 gatunków z całą pewnością nie jest kompletna, pomimo tego, że w porównaniu do pierwszego wydania „czerwonej listy” (Huflejt i in. 1992) została ona powiększona o 7 gatunków. Do takiej oceny upoważniają m.in. dane z krajów ościennych, zwłaszcza z Niemiec, gdzie fauna rośliniarek została już dobrze poznana. W najnowszym opracowaniu na ten temat (Taeger i in. 1998) 14 gatunków (co stanowi 2% fauny rośliniarek Niemiec) zostało uznanych za gatunki już zanikłe, a 98 gatunków (14%) – za gatunki zagrożone, w tej liczbie 5 jest skrajnie zagrożonych, a 27 ma status gatunków bardzo wysokiego ryzyka.

W krajowej faunie rośliniarek gatunkiem najbardziej zagrożonym, zaliczonym do kategorii VU, jest *Pseudoclavellaria amerinae* z rodziny *Cimbicidae*. Jeszcze w pierwszej połowie XX w. rośliniarka ta, szeroko rozsiadlona w Palearktyce występowała pospolicie na wierzbach i topolach porastających doliny rzeczne, a lokalnie odnotowywane były nawet jej pojawy masowe. Natomiast w ostatnim okresie z niewyjaśnionych powodów gatunek ten zanika w wielu regionach swojego areалу. O jego aktualnym występowaniu w Polsce nie ma żadnych danych, a ostatnie zebrane okazy, jakie udało się odnaleźć w zbiorach muzealnych, pochodzą z roku 1958. Pozostałe gatunki umieszczone na liście mają status DD, czyli gatunków o słabo rozpoznanym zagrożeniu. W grupie tej znalazły się rośliniarki kserotermofilne mające u nas nieliczne stanowiska leżące na krańcach ich zasięgów (*Corynis crassicornis*, przedstawiciele rodzaju *Megalodontes*), a także gatunki o szerokich zasięgach geograficznych, ale występujące w dużym rozproszeniu i bardzo niskiej liczebności (pozostałe).

Piśmiennictwo – References

- BEIGER M. 1982. Owady minujące Polski. Część I. Błonkówki (*Hymenoptera*). Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria Zoologia Nr 11: 1–98, Poznań.
- HUFLEJT T. 1976. Materiały do znajomości rośliniarek (*Hymenoptera, Symphyta*) Pienin. *Fragm. Faun.* 21: 95–114, Warszawa.
- HUFLEJT T. 1997. *Hymenoptera* – Błonkówki *Symphyta* – Rośliniarki. W: Wykaz zwierząt Polski (J. Razowski, red.). Wydawnictwa Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN, 5: 7–42, Kraków.
- HUFLEJT T. 2001. Subordo (podrząd): *Symphyta* – rośliniarki. W: Katalog Fauny Puszczy Białowieskiej (J. M. Gutowski, B. Jaroszewicz, red.). Instytut Badawczy Leśnictwa, s. 208–215, Warszawa.
- HUFLEJT T., H. GARBARCZYK, S. GLOGOWSKI, E. KIERYCII, P. MARCZAK, J. SAWONIEWICZ, B. PISARSKI, E. SKIBIŃSKA. 1992. Błonkówki *Hymenoptera*. W: Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce (Z. Głowański, red.). Zakład Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN, s. 43–48, Kraków.
- PIOTROWSKI W. 1995. Żdzieblarzowate (*Hymenoptera, Cephidae*) Poleskiego Parku Narodowego. W: Materiały Zjazdowe. 42 Zjazd Polskiego Towarzystwa Entomologicznego, Poznań, 8–10.IX.1995. Polskie Towarzystwo Entomologiczne, s. 36, Poznań.
- PIOTROWSKI W. 1998. Obnażaczowate (*Hymenoptera: Argidae*) Poleskiego Parku Narodowego i jego okolic. *Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody* 17(3): 67–75, Białowieża.
- TAEGER A., E. ALTENHOFER, S. M. BLANK, E. JANSEN, M. KRAUS, H. PSCHORN-WALCHER, C. RITZAU. 1998. Kommentare zur Biologie, Verbreitung und Gefährdung der Pflanzenwespen Deutschlands (*Hymenoptera, Symphyta*). W: Pflanzenwespen Deutschlands (*Hymenoptera, Symphyta*). Kommentierte Bestandsaufnahme (A. Taeger A., S. M. Blank red.). Goecke & Evers, s. 49–135, Keltern.
- WIŚNIEWSKI B., W. PIOTROWSKI. 2001. Rośliniarki (*Hymenoptera: Symphyta*) Ojcowskiego Parku Narodowego – wstępne wyniki badań. W: Badania naukowe w południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Materiały konferencyjne – referaty, postery, sesje terenowe, Ojców, 10–11 maja 2001 r., s. 327–330.

Summary

The species composition of *Symphyta* has not fully been known in Poland. The occurrence of 636 species has so far been found but our fauna of *Symphyta* is estimated at a further 200 species more, which have not as yet been discovered. A more precise assessment of the endangerment of this group of insects is impossible because knowledge of the distribution of particular species and of changes in their populations is very patchy. The red list includes 15 species whose status has been poorly recognised, and which need careful observation as potentially threatened, and one species of high risk. The most endangered species is *Pseudoclavellaria amerinae* from the family *Cimbicidae*. In the earlier part of the 20th century this species, widely distributed in the Palearctic, commonly occurred on willows and poplars in river valleys, but recently it has been disappearing from many regions within its wide geographical range.

CZERWONA LISTA GATUNKÓW – RED LIST OF SPECIES

Gatunki / Species	EX	CR	EN	VU	NT	LC	DD
Xyelidae Okrzeszowate							
<i>Xyela longula</i> DALMAN, 1819	DD
Pamphiliidae Niesnujowate							
<i>Cephalcia hartigii</i> (BREMI, 1849)	DD
<i>Caenolyda reticulata</i> (LINNAEUS, 1758)	DD
Megalodontesidae Szarżnikowate							
<i>Megalodontes cephalotes</i> (FABRICIUS, 1781)	DD
<i>Megalodontes fabricii</i> (LEACH, 1817)	DD
<i>Megalodontes panzeri</i> (LEACH, 1817)	DD
<i>Megalodontes plagiocephalus</i> (FABRICIUS, 1804)	DD
Blasticotomidae Wietlicznikowate							
<i>Blasticotoma filiceti</i> KLUG, 1834	DD
Cimbicidae Bryzgunowate							
<i>Pseudoclavellaria amerinae</i> (LINNAEUS, 1758) - Palceń wierzbowiec	.	.	.	VU	.	.	.
<i>Corynis amoena</i> (KLUG, 1834)	DD
<i>Corynis crassicornis</i> (ROSSI, 1790)	DD
<i>Corynis obscura</i> (FABRICIUS, 1775)	DD
Tenthredinidae Pilarzowate							
<i>Hoplocampa brevis</i> (KLUG, 1816)	DD
Siricidae Trzpiennikowate							
<i>Tremex magus</i> (FABRICIUS, 1787)	DD
Cephididae Ździeblarzowate							
<i>Calameuta haemorrhoidalis</i> (FABRICIUS, 1781)	DD
Orussidae Whikowate							
<i>Orussus abietinus</i> (SCOPOLI, 1763)	DD
Łącznie/Total	16	-	-	1	-	-	15